

Dr. sc. Zoran Ponjavić, redovni profesor
Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu

PRAVO SRODNICA NA POŠTOVANJE PORODIČNOG ŽIVOTA

U radu se razmatra pitanje prava srodnika na lične odnose sa stanovišta međunarodnih dokumenata, uporednog prava i prava Republike Srbije. Konstatuje se da u ovom pogledu najvažniju ulogu ima Sud za ljudska prava svojim tumačenjem pojma "porodični život" iz Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava. U pogledu uslova za priznanje prava srodnika na porodični život praksa Suda nije imala do sada pravolinijski tok. Uporedna prava takođe sadrže različita rešenja. Sudska praksa u Republici Srbiji nije bila dosledna. Sudovi su se na različite načine dovijali da srodnicima omoguće održavanje ličnih odnosa, uprkos činjenice da im to zakonskom normom nije priznato, bez obzira što se najčešće oni, a ne dete koje je titular prava na lične odnose, pojavljuju sa zahtevima. Najava nove prakse Suda u Strazburu i rešenja u Nacrtu Građanskog zakonika Republike Srbije treba i srodnicima da omogući ostvarivanje prava na lične odnose na jednostavniji način.

Ključne reči: srodnici, dete, lični odnosi, Sud u Strazburu

1. Uvod

Srodstvo je prvenstveno sociološka konstrukcija, a bogatstvo i raznovrsnost jezičkih pojmova koji se koriste pri označavanju pojedinih srodnika svedoči o njegovom kulturnom karakteru. O njemu, kao pravnom fenomenu se malo govori pa se možemo zapitati da li u savremenom individualizovanom društvu srodstvo uopšte pripada pravu, ili, kao što je rekao veliki francuski pravnik i sociolog Ž. Karbonije, ne-pravu.¹

Srodstvo nije nikada izolovan odnos samo između dva lica. Ono se sastoji od niza srodnika koji čine jedan lanac. Svaki od srodnika tvori svoj sopstveni lanac kada zasniva jedan novi roditeljskopравни odnos, ne prekidajući pri tom vezu sa drugim srodnicima iz lanca na čijem početku su dede i babe, zajedno sa svim drugim daljim ascedentima.

1 Carbonnier, J., *Flexible droit. Textes pour une sociologie du droit sans rigueur*, L.G.D.J., 4. ed.1979, str.21; Navedeno prema: Gaudement-Tallon, H., *De quelques paradoxes en matiere de droit de la famille*, Revue trimestrielle de droit civil, 4/1981, str.720.

Srodstvo je kroz istoriju bilo najvažnije u profilisanju strukture društva i porodice. Uobičajeno se ističe da nema porodice bez srodstva,² premda je ono starije od porodice.³ Nekada se obim srodstva poklapao sa obimom porodice, što danas nije slučaj. Ona se smanjila, obuhvatajući samo najuži krug srodnika, na nuklearnu porodicu sastavljenu od roditelja i dece. Izvan tog najužeg porodičnog kruga ostali su srodnici koji joj više uopšte ne pripadaju ili su joj pripadali u jednom periodu svog života. Sve je ovo navelo neke da zaključe kako je srodstvo "nekada bilo sve da bi danas postalo ništa"⁴, osuđeno na izumiranje pod uticajem modernizacije društva i rastućeg individualizma.

Činjenicu da se porodica smanjila na nuklearnu niko ne opovrgava, ali i šira porodica očigledno i dalje egzistira.⁵ Klasična šema intergeneracijskih odnosa je modifikovana, ali istraživanja pokazuju da ovih porodica i dalje ima, uprkos evoluciji, što i dalje čini značajnim postojanje srodničkih odnosa i izvan najužeg porodičnog kruga označenog kao nuklearna porodica. Čini se da ovome danas naročito doprinose dva važna razloga: ekonomski i pravni. Naime, srodnički krug čini prvi krug pomoći kome se obraća pojedinac u slučaju teškoća.⁶ Šta više, ekonomske nedaće koje su zadesile srpsko društvo poslednjih godina imale su odraza i na uspostavljanje jedne nove porodične strukture. Naročito nedostatak stambenog prostora primorava decu da posle zasnivanja sopstvenih porodica i dalje ostanu sa svojim roditeljima. To je nova, šira porodica koja se više ne zasniva na patrijarhalnom moralu i starim običajima.

Takođe, prihvatanje razvoda propasti umesto razvoda sankcije dovodi i do afirmacije ideje o nepromenljivosti srodstva. Bez obzira na nestabilnost bračne (partnerske) veze, dete ima pravo da zadrži lične odnose sa oba roditelja, ali i sa drugim srodnicima. Odnosno, pitanje odnosa deteta sa roditeljima i srodnicima se posmatra odvojeno u odnosu na sudbinu partnerskih odnosa (bračnih ili vanbračnih) iz kojih je ono proizašlo. S obzirom na sve ovo bilo bi značajno, a ne samo pravno egzotično, razmotriti porodičnopravni položaj srodnika, pre svega u domenu prava na lične odnose.

2 To se uostalom naglašava i u svakoj pravnoj definiciji porodice. Ona se definiše kao "životna zajednica lica vezanih brakom ili vabračnom zajednicom i srodstvom ili samo srodstvom (krvnim ili građanskim), koji imaju međusobna prava i obaveze" (Ponjavić, Z., *Porodično pravo*, Beograd, 2016, str.58). Upravo zbog ovako odlučujućeg značaja srodstva za porodicu sasvim je prirodno da baš porodično pravo, čiji je predmet proučavanja porodica, najviše pažnje posvećuje, u odnosu na sve druge pravne discipline, upravo srodstvu.

3 Mladenović, M., *Uvod u sociologiju porodice*, 1969, Beograd, str.30.

4 Ovo je naveo M. Mladenović parafrizirajući M. Mosa, (Mladenović, M, *op.cit*, str.32)

5 U sociološkom zborniku «Društvo rizika» (2008) se navodi da je velika srodnička porodica postala prepoznatljiva u Srbiji i da je karakteristična za sve regione. Šta više, najviše je zastupljena u Beogradu - 15,4%. Suprotno ovome u svetu se više ovakve porodice gotovo i ne pominju. Navedeno prema listu "Vreme" od 21. maja 2009. godine. Istovremeno sociolog Vesna Miletić-Stepanović u knjizi "Društvo u previranju" Instituta za sociološka istraživanja iz Beograda, konstatuje prema sprovedenom istraživanju da je u Srbiji više od 25% porodica u kojima živi više generacija, što je rezultat velikog siromaštva i nezaposlenosti. Ta eksplozija proširenih porodica u Srbiji ima "ambivalentan karakter", s jedne strane je "resurs opstanka u društvu Srbije", a sa druge "veliki razvojni rizik".

6 Ponjavić, Z., *Pravna zaštita šire porodice*, u: *Srbija i evropsko pravo*, knj.II. redakcija Stojanović, Dragoljub, Kragujevac: Pravni fakultet, 1998, str.261-271.

2. Odnosi deteta sa srođnicima u praksi Evropskog suda za ljudska prava

2.1. Značaj prakse Evropskog suda za ljudska prava

Unutrašnje, kao i međunarodno pravo pokazuje veliku osetljivost i spremnost ka očuvanju integriteta srođničkih odnosa. Ovo se najbolje može sagledati kroz položaj deteta, koje je postalo centralna ličnost porodičnog prava oko koga se organizuje porodični život svih drugih članova porodice. Pravilan razvoj deteta podrazumeva da se njegov porodični život gradi i odvija i sa drugim srođnicima, izvan najužeg kruga odnosa sa roditeljima. Pitanje je kako u kompleksnim porodičnim odnosima uspostaviti ravnotežu prava deteta, roditelja i srođnika. U ovom pogledu treba pomenuti da upravo izraz "porodični život" iz čl. 8. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda⁷ (u daljem tekstu: Konvencija) pruža osnov za valorizaciju prava deteta na lične odnose sa srođnicima i nameće državama obavezu da konkretno i efektivno zaštite te odnose.⁸ Uviđajući značaj ovih veza i Konvencija o pravima deteta priznaje detetu pravo na saznanje porekla ili pravo da zna svoje roditelje, kao nužnu pretpostavku održanja odnosa sa njima.⁹ Takođe, članom 5. ove Konvencije nalaže se državama ugovornicama da poštuju prava roditelja, ili "gde je takav slučaj, članova šire porodice ili zajednice, kako je predviđeno lokalnim običajima". Prema tome, poštujući prirodne veze, ova Konvencija očigledno ne zaboravlja i srođnike, jer se u istom članu govori i o porodičnom okruženju. Njega mogu činiti dede i babe, ali i braća i sestre.

U oblasti prava čoveka, posebno prava na poštovanje privatnog i porodičnog života, Konvencija je od primarne važnosti za evoluciju unutrašnjeg prava. Danas je postalo nemoguće bilo kakvo razmatranje unutrašnjeg prava bez oslonca na Konvenciju i u tom kontekstu na praksu Suda za ljudska prava u Strazburu (u daljem tekstu: Sud). Tek kroz praksu ovog Suda, koji je nadležan da postupa po individualnim ili kolektivnim predstavkama kojima se ukazuje na povredu prava iz Konvencije ili njenih protokola, odredba čl. 8. dobija potpunu sadržinu, čime se, u kontekstu ove teme, odlučuje i o pravima svakog srođnika koji postavi pitanje pred njim najčešće nakon okončanja zajednice života roditelja deteta. Činjenica je, međutim, da je od vremena donošenja Konvencije, pod uticajem društvenih i pravnih promena, pojam porodičnog života stalno evoluirao. Tako dolazi do stvaranja prave "konstrukcije"

7 Godine 1950. Savet Evrope je usvojio Konvenciju za zaštitu prava i osnovnih sloboda čoveka. Zakon o ratifikaciji Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda je objavljen u "Sl. listu SCG" - Međunarodni ugovori, br. 9/2003, 5/2005, 7/2005-ispravka i "Sl. glasniku RS" - Međunarodni ugovori br. 12/2010.

8 čl.8.st.1. Konvencije za zaštitu prava i osnovnih sloboda čoveka: "Svako ima pravo na poštovanje svog privatnog i porodičnog života, doma i prepiske". Stav 2. čl. 8. određuje obavezu države i granice ostvarivanja prava: "Javne vlasti neće se mešati u vršenje ovog prava sem ako to nije u skladu sa zakonom i neophodno u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbednosti, javne bezbednosti ili ekonomske dobrobiti zemlje, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, ili radi zaštite prava i sloboda drugih".

9 Član 7.st.1 . Konvencije o pravima deteta

prava na poštovanje porodičnog života, sa vizijom da se radi o "živom instrumentu koji se tumači ... u svetlu aktuelnih životnih uslova."¹⁰

Praksa ovog Suda svedoči o naporima država članica Saveta Evrope da se zaštiti porodični život, a izbor sredstava za postizanje ovog cilja se prepušta, po pravilu, njihovoj slobodnoj proceni. Sud, pri tome, ima jedan fleksibilan pristup, vodeći računa o različitim oblicima porodičnog života, kao i sve većem uticaju razvoda i medicinskog progresa na savremeno društvo.¹¹

Ovaj Sud se stara o zaštiti ljudskih prava više od 800 miliona stanovnika Evrope, često obavezujući države da promene svoje zakonodavstvo. Raspolaze sa monopolom interpretaciji njegove odluke imaju veliku važnost prilikom razmatranja pravila Konvencije. Analiza odjeka presuda ovog Suda na nacionalna zakonodavstva i sudsku praksu predstavlja indiciju efektivnosti evropskog mehanizma garantija ljudskih prava, ali i vektor evolucije porodičnog prava,¹² pa i rešavanja pitanja prava srodnika na poštovanje porodičnog života. U svom izveštaju koji se ticao reforme sistema kontrole, Sud je kvalifikovao Konvenciju kao "evropski ustav prava čoveka".¹³ U ovom kontekstu može se reći da Sud ima značaj ustavnog suda, naravno, uzeto u širem smislu reči (*lato sensu*) naročito zato što za razliku od nekih ustavnih sudova nema pravo da direktno poništi sporni akt.

Primenjujući opšta konvencijska pravila Sud odlučuje o postojanju porodičnog života u slučaju podnetog zahteva, oslanjajući se na okolnosti svakog konkretnog slučaja i kriterijume svakog predmeta. Iako ovakav pristup, od slučaja do slučaja, usvojen od strane Suda ponekad onemogućava klasifikaciju odnosa i njihovo razlikovanje na one koji su konstitutivni za porodični život i one koji to nisu, treba reći da njihov značajan broj danas uživa automatsku zaštitu na osnovu čl. 8. Konvencije. Istovremeno ovo je i razlog što Sud nikada nije izričito odredio pojam porodice ni "porodičnog života" iz čl. 8. Konvencije. U ovom pogledu pozicija Suda je posebno evolutivna kako bi se što čvršće "privezao" za društvene promene i evoluciju običaja. I kao što je već uočeno, praksa Suda se manje tiče zaštite porodice kao institucije već uglavnom subjektivnih prava na poštovanje porodičnog života, intimnosti porodičnog života, priznajući pravo svih da vode porodični život po svom izboru.

Pitanje prava srodnika na porodični život se u praksi najčešće postavlja povodom njihovog zahteva za održavanjem ličnih odnosa sa detetom, ređe povodom drugih pitanja kao što je usvojenje. Ono u praksi iskrsava kao sporno najčešće u situacijama razvoda braka roditelja deteta, nakon čega roditelj koji se stara o detetu sprečava ova lica da održavaju kontakte sa detetom. Raspad porodice nameće potrebu reorganizacije roditeljskih odnosa i regulisanje pitanja modela vršenja

10 Tyrer c. Royaume-Uni, predstavka 5856/72, Presuda od 25. april 1978, t.31.

11 Ponjavić, Z., *Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i pravo na poštovanje porodičnog života*, Pravni život, 9, 2003, str. 821-840.

12 Granet-Lambrechts, F., *Invitation au droit comparé de la famille*, Navedeno prema: Hubert-Dias, G., *L'intérêt supérieur de l'enfant dans l'exercice de l'autorité parentale. Etude de droit européen comparé*, str. 26, <http://www.theses.fr/2014REIMD001>

13 Izveštaj Suda od 4.09.1992, *Reforme du système de contrôle de la CEDH*, Conseil de l'Europe, Strasbourg, 1992, p. 48, tačka 5.

roditeljskog prava, ali sve češće i rešavanje pitanja odnosa deteta sa licima izvan najužeg porodičnog kruga, sa srođnicima.

Kada je u pitanju održavanje ličnih odnosa deteta i roditelja sa kojim dete ne živi, u praksi Suda su razvijeni standardi odlučivanja i ovo pitanje ne izaziva veća sporenja ni različito postupanje budući da postoji *a priori* pravo deteta na kontakte sa roditeljem. Postoji pretpostavka da njihovo uskraćivanje od strane jednog roditelja dovodi do povrede prava na poštovanje porodičnog života. Održavanje ličnih odnosa između deteta i roditelja uživa posebnu zaštitu u praksi Suda, čime se ostvaruju, kao što je već rečeno, dvostruki komplementarni ciljevi: pravo roditelja koji ne vrši roditeljsko pravo da vidi svoje dete i pravo deteta da održava odnose sa roditeljem, sa druge strane.¹⁴ Radi osiguranja delotvornosti ovog prava Sud državama nameće pozitivnu obavezu da preduzmu mere u cilju osiguranja i kontrole izvršenja odluke o pravu na lične odnose.¹⁵ One se moraju preduzimati po hitnom postupku, budući da "protek vremena može imati nesagledive posledice na odnose deteta i roditelja koji ne živi sa njim".¹⁶

Kada je u pitanju održavanje ličnih odnosa deteta sa srođnicima to iziskuje druge standarde, budući da se oni moraju graditi uz poštovanje primarnog odnosa deteta sa roditeljima. Svakako ovde ne postoje generalna pravila za pojedine srođnike kojima treba ili ne treba dozvoliti pravo na kontakte sa detetom, niti pretpostavka o interesu deteta da održava odnose sa njima. Ona čak ne postoji ni u korist ascendenata, dede i babe, koji su "stubovi civilizacije", izvori za građenje identiteta.¹⁷ Svaka situacija zahteva posebno i konkretno razmatranje faktičkog stanja od strane suda, a presuda se neće bazirati na blizini ili udaljenosti srođstva, budući da porodični život može postojati između braće i sestara (bez obzira na njihove godine),¹⁸ deda i baba sa unucima,¹⁹ ali takođe i ujaka (tetke) sa sestrićem ili sestričinom.²⁰

14 Tako u presudi Fourchon c. France Sud jasno ističe da čl. 8. Konvencije uključuje pravo razvedenog roditelja kome dete nije povereno da posećuje dete i da ima kontakte sa njim (Fourchon c. France, predstavka 60145/2000, Presuda od 28. juna 2005). Prema shvatanju Suda, organi nacionalne države imaju obavezu da se brinu kako bi se lični odnosi roditelja i deteta delotvorno vršili (Volesky c. République Tchèque, predstavka br. 63627/00, Presuda od 29 juna 2004, tačka 118).

15 Gouttenoire, A., *La relation parent-enfant dans la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme*, Informations sociales, 5/2008 (n° 149), str. 40-51.

<http://www.cairn.info/revue-informations-sociales-2008-5-page-40.htm>, pristup 23. januara 2017.

Delotvornost sudske odluke mora se osigurati čak i ako to od roditelja zahteva određene materijalne izdatke, kao što se kaže u jednoj odluci suda u Kraljevu. Vid: Presuda Opštinskog suda u Kraljevu P.br. 634/08 od 3.9.2008. godine i Presuda Okružnog suda u Kraljevu Gž.br. 3195/08 od 5.12.2008. godine) - Bilten Okružnog suda u Kraljevu br. 4/2009. Presuda je objavljena u bazi propisa Intermex, Beograd.

16 Polidario Catherine c. Suisse, predstavka br 33169/10, tačka 66.

17 Tako se već govori o "proleću deda i baba". U ovom smislu J. Carbonnier, navedeno prema: C. S-Blanc, *La parente en droit civil français*, <http://books.openedition.org/puam/642>

18 Olsson c. Suede, Predstavka 10465/83, Presuda 24. marta 1988.

19 Bronda c. Italie, Predstavka 22430/93, Odluka 9.6.1998.

20 Boyle c. Rayaume-Uni, Ppredstavka 16580/90, Odluka 28/02/1994.

2. 2. Evolucija stavova Evropskog suda za ljudska prava

Prilikom rešavanja ovog pitanja praksa Suda nije dosada imala pravolinijski tok. Najpre je u čuvenoj presudi *Marckx c. Belgique*²¹ Sud naveo da "porodični život" u smislu čl. 8. Konvencije ne obuhvata samo odnose roditelja i dece već i "veze između bliskih srodnika koji igraju važnu ulogu u porodičnom životu, kao što su, primera radi, između dede i babe sa unucima". Tom prilikom podvlači pozitivnu obavezu država da osiguraju normalno odvijanje ovih odnosa. Već nakon ove odluke Sud okleva u priznanju dedi i babi prava na lične odnose sa unucima, često ih ograničavajući ili isključujući. O ovom svedoče i presude donete po tužbi dede i babe u slučajevima *Terence Lawlor c. Royaume-Uni* (1988) i *Francisco Carrera Faustino i Ragazzini Mc Carrero c. Italie*.²²

Sud u svakom slučaju daje prioritet održanju odnosa deteta i njegovih roditelja. Taj odnos je sam po sebi konstitutivan za porodični život, bez potrebe dokazivanja bilo kog drugog uslova. Iako Sud zastupa jednu širu koncepciju pojma porodičnog života, što se može zaključiti iz navedene odluke *Marckx c. Belgique*, odnosu deteta i njegovih roditelja daje apsolutni prioritet u odnosu na treća lica, specijalno u odnosu na dedu i babu, brata i sestru. U jednoj presudi od 18 oktobra 2011. Sud je odlučio da je smeštanje deteta kod dede i babe oportuno samo ako postoje posebne okolnosti i da ta mera može biti samo privremena, budući da je najbolji interes deteta da održava lične odnose najpre sa svojim roditeljima.²³ Dete mora biti najpre integrisano u okruženje svojih roditelja, a tek nakon toga, supsidijarno, u okruženje dede i babe. Čak i u slučaju kada deda i baba mogu unucima pružiti odlične uslove za obrazovanje, to ne opravdava da se roditelji ne staraju o detetu.²⁴

Prilikom rešavanja zahteva srodnika, najčešće dede i babe, presuda Suda zavisi najviše i pre svega od postojanja emotivne veze deteta i tih srodnika, potreba deteta za emotivnom stabilnošću i doprinosa srodnika upravo njoj, stava deteta povodom zahteva srodnika, protivljenja roditelja itd. Uskraćivanje kontakata deteta i srodnika ne predstavlja automatski povredu prava na poštovanje porodičnog života. Naprotiv. Na srodnicima leži obaveza dokazivanja navedene povrede preko dokazivanja postojanja ličnih odnosa u slučaju kada postavljaju zahtev za priznanjem prava na porodični život. Šta više, praksa Suda pokazuje da je postojanje ovih bliskih veza važnije od blizine srodstva. Tako je u slučaju *Jucius and Juciuvienne v. Litvanija*²⁵ dao prednost pravu podnosioca predstavke, ujaku i ujni deteta, u odnosu na babu i dedu, budući da su se oni posle smrti roditelja deteta starali o devojčici tri godine.

Slično je postupio i u slučaju *Adam v. Germany*²⁶ kada je konstatovao povredu prava dede i babe na porodični život jer je unuče sa njima već živelo tri godine od

21 Predstavka 6833/74 Presuda od 13. juna 1979.

22 Navedeno prema: Boulanger, F., *Autorité parentale et intérêt de l'enfant*, Paris, 2008, str.224-225.

23 Presuda *Lyubenova c. Bulgarie* (18.10.2011), predstavka 13786/04, tačka 74. U ovom slučaju deda i baba su sprečavali majku da vidi svoje dete koje je bilo smešteno kod njih dok majka ne sredi svoje stambene prilike. Sud je zaključio da država ne poštuje svoju pozitivnu obavezu preduzimanja potrebnih mera u cilju zaštite porodičnog života koji postoji između majke i njenog sina.

24 Kao što se navodi u presudi u slučaju *Amanalachioai c. Roumanie* (26. 5. 2009), Predstavka br. 4023/04, tačka 86.

25 Predstavka br.14414/03, Presuda od 25. novembra 2008. godine.

26 Predstavka br.44036/02, Presuda 4.12. 2008

rođenja. Vredi pomenuti i presudu *Kruskovic v. Croatia*²⁷ i to samo u onom delu gde Sud konstatuje da između dede i babe prema unucima može postojati porodični život kada između njih već postoje dovoljno jake veze, što stoji u ovom slučaju, jer su sa unucima živeli sedam godina od njihovog rođenja.

Sud slično postupa kada se radi o uskraćivanju ličnih odnosa drugih srodnika i deteta od strane nacionalnih sudova. Tako je u slučaju *Boyle c. Royaume-Uni*²⁸ Evropska komisija utvrdila povredu prava na porodični život ujaka koji se od rođenja starao o sestričini i faktički vršio ulogu oca. Nakon što je dete oduzeto od majke i smešteno u ustanovu socijalne zaštite, ujaku je zabranjeno da kontaktira sa sestričinom, što je ocenjeno kao povreda njegovog prava na porodični život.

Najnovija presuda ovog Suda u slučaju *Manuello et Nevi c. Italie*²⁹ na izvestan način označava povratak na stavove od pre više od trideset godina. Naime, Sud je proglasio odgovornom Italiju za povredu prava na poštovanje prava na privatni i porodični život, podvlačeći važnost ličnih odnosa dede i babe sa unukom. Povreda prava na porodični život je prvobitno nastala neizvršavanjem sudske odluke kojom je priznato pravo dede i babe da održavaju lične odnose sa njihovom unukom, a kasnije i suspenzijom ove odluke od strane italijanskog suda.³⁰ Sud podseća da odnosi između dede i babe sa unucima podpadaju pod pojam porodičnog života iz čl. 8. Konvencije i samo u izuzetnim slučajevima oni mogu biti suspendovani. Prema shvatanju Suda, državni organi Italije nisu uložili dovoljno napora da zaštite porodične odnose između dede i babe i njihove unuke koju nisu videli oko dvanaest godina. Uprkos tako dugotrajnog prekida odnosa Sud je našao i bez utvrđivanja postojanja emotivne veze između njih posle ovoliko godina da postoji povreda prava na porodični život.

3. Uporedno pravo

I neka evropska zakonodavstva sadrže specifična pravila kojima se teži očuvanju integriteta srodničkih odnosa. Pre svega preko regulisanja ličnih odnosa deteta sa ascendentima, braćom i sestrama. Ta pravila u ovom pogledu sadrže različita rešenja. Naime, u nekim zakonodavstvima se ovo tretira kao pravo deteta, u drugim i kao pravo srodnika, dok se jedan broj zakonodavaca ne izjašnjava o ovom već samo predviđa pravnu proceduru koja omogućava srodnicima da zahtevaju sudskim putem pravo da ostanu u kontaktu i da dokažu da je to u najboljem interesu deteta. Jedine dve evropske države koje vrlo restriktivno regulišu ovo pravo su Danska i Finska. U Danskoj je pravo dede i babe na kontakt sa unucima ograničeno na situacije kada su oba ili jedan roditelj umrli, a u Finskoj sud ima nadležnost da odlučuje o ličnim odnosima samo između deteta i roditelja.³¹

27 Predstavka 46185/08, Presuda od 21.07.2011.

28 Predstavka 15680/90, Presuda od 28.02.1994.

29 Predstavka 107/10, Presuda od 20. 01.2015.

30 To su italijanski sudovi opravdavali psihološkim činjenicama prema kojima deda i baba asociraju unuku na njenog oca koji je bio oslobođen optužbe za navodni seksualni delikt prema detetu.

31 Comité d'experts sur le droit de la famille (N. Lowe), Conseil de l'Europe, Une étude sur les droits et le statut juridique des enfants qui sont élevés dans différentes formes maritales et non mari-

Pravo na lične odnose sa srodnicima isključivo kao pravo deteta predviđeno je u pravu Francuske i Rusije. Tako prema francuskom Građanskom zakoniku (čl. 371-4) "Dete ima pravo da održava lične odnose sa precima. Jedino interes deteta može biti prepreka za vršenje ovog prava". Takođe, peti stav ovog člana reguliše "Dete ne treba biti odvojeno od braće i sestara, osim ako to nije moguće ili ako njegov interes zahteva drugo rešenje". Ruski Porodični kodeks (čl. 55) izričito predviđa pravo deteta na održavanje odnosa sa roditeljima, ali i sa dedom i babom, bratom i sestrom kao i drugim srodnicima.

U grupu zemalja koje pravo na lične odnose normiraju i kao pravo srodnika spadaju Belgija, Nemačka i Austrija. U belgijskom Građanskom zakoniku iz 1995 (čl. 375 bis) jednom vrlo širokom formulacijom se reguliše "pravo na održavanje ličnih odnosa" koje pripada dedi i babi, kao i "svim licima koja dokažu postojanje bliskih odnosa sa detetom". Prema tome, u korist prvih postoji pretpostavka, dok druga lica moraju dokazati postojanje bliskosti sa detetom.³² Slična pretpostavka u korist dede i babe, ali i drugih srodnika, postoji i u nemačkom pravu. U paragrafu 1685 (1) Nemačkog građanskog zakonika govori se o "pravu dede i babe, brata i sestre na održavanje ličnih odnosa sa detetom, ako je to u interesu deteta". Takvo rešenje je predviđeno i u paragrafu 148 (3) Austrijskog građanskog zakonika. Ovo pravo se može ograničiti ili isključiti ukoliko to dovodi do nesuglasica u porodičnom životu roditelja ili u njihovom odnosu sa decom.³³ Slično pravo priznato je precima i u čl. 148. italijanskog Građanskog zakonika. Član 1520 Gradjanskog zakonika Grčke predviđa da "Roditelji nemaju pravo da sprečavaju lične odnose deteta sa njihovim udaljenim ascedentima, osim ako to zahtevaju važni razlozi".

I najзад, u nekim državama zakonodavac se ne izjašnjava izričito o pravu srodnika na lične odnose ali im omogućava da sudskim putem zahtevaju održavanje ličnih odnosa sa unucima. To je slučaj sa Engleskom, Bugarskom, Mađarskom, Norveškom, Švedskom, a u Bosni i Hercegovini u jednom njenom entitetu - Federaciji Bosne i Hercegovine).³⁴ Prema čl. 148. st. 1. Porodičnog zakona Federacije BiH sud će u vanparničnom postupku na predlog babe (nene) i deda odrediti način održavanja ličnih odnosa i neposrednih kontakata između njih, osim ako to nije u interesu deteta.³⁵

U engleskom pravu ne postoji ni jedna odredba koja bi se ticala srodnika, kao trećih lica. Odlučujuća uloga se daje volji roditelja, u čemu se ogleda nesumnjivi uticaj američke sudske prakse. U SAD i Kanadi pravila u pogledu ovih odnosa se formiraju kroz sudsku praksu. Tako je Vrhovni sud SAD još 2000. godine, u slučaju

tales de partenariat et de cohabitation, Strasbourg, 25 septembre 2009, Disponible sur: http://www.coe.int/t/dghl/standard_setting/family/CJ-FA%20_2008_%205%20F%20Nigel%20Loweupdated25-09-2009updated.pdf, Pristup 29 januara 2015.

32 Ovo pravilo je u Građanski zakonik uvedeno Zakonom 1995-04-13.

33 Zakonom iz 2001. godine ovome je dodato i pravilo st. 4 ovog člana prema kome sud može na zahtev deteta, roditelja ili predstavnika Ureda za omladinu ili po službenoj dužnosti odlučiti o kontaktima deteta i trećih lica ukoliko je ugrožena dobrobit deteta. Prema tome, treća lica nemaju «vlastito pravo» već se ono može samo izvesti iz prava deteta. Navedeno prema: Bubić, S., Traljić, N., *Roditeljsko i starateljsko pravo*, Sarajevo, 2007, str. 186.

34 Comité d'experts, op. cit, 27.

35 Bubić, S., Traljić, N., op. cit., 184-186.

Troxel c. Granville pošao od toga da Ustav garantuje roditeljima pravo odlučivanja u pogledu održavanja odnosa između njihove dece sa babom i dedom pa je doneo odluku da se država ne može u ovo mešati ako se roditelji na zadovoljavajući način staraju o deci. Slično je u martu 2001. godine postupio i Apelacioni sud Ontaria (Kanada) kada je doneo odluku u slučaju Chapman c. Chapman. Odluka se ticala zahteva babe da viđa unuče pri čemu je sud potvrdio nužnost poštovanja prava roditelja da donose odluke koje se tiču deteta, ukoliko ne postoji dokaz njihove nesposobnosti da se staraju o zaštiti najboljeg interesa deteta.³⁶

4. Zakonodavstvo i praksa u Republici Srbiji

4. 1. Porodični zakon Republike Srbije

Porodični zakon Republike Srbije nema odredbe kojima se regulišu prava srodnika na lične odnose. Član 61. PZ-a reguliše samo pravo deteta na lične odnose. Pre svega sa roditeljem sa kojim ne živi, ali i sa srođnicima i drugim licima sa kojima ga vezuje posebna bliskost ako ovo pravo nije ograničeno sudskom odlukom. Pri ovome se ne pravi razlika između srodnika u pravoj i pobočnoj liniji.³⁷ Ovo svakako ne odražava njihovu ulogu u porodičnom životu deteta. Sva ova lica imaju ili mogu imati uticaj na njegov razvoj. Pogotovo se njihova uloga čini danas značajnom kada se u Republici Srbiji, prema nekim istraživanjima, broj širih porodica, nasuprot tendencija u uporednom pravu, povećava.³⁸ Često pod istim krovom žive više generacija i to ne samo u rurarnim sredinama već i u gradskim kao posledica sve većeg siromaštva, nedostatka stambenog prostora i nezaposlenosti. Svaki od tih srodnika ima svoje mesto u porodičnoj grupi, unutar porodičnog kruga.

4. 2. Sudska praksa u Republici Srbiji

Sudska praksa u Republici Srbiji priznaje srođnicima, najčešće dedi i babi, pravo na održavanje ličnih odnosa sa detetom. Međutim, u pronalaženju osnova za ovo sudovi pokazuju "značajnu nedoslednost."³⁹ Pri tome, kao i sudovi drugih država primenjuju dva modela priznanja pomenutog prava: kroz kontekst prava na porodični život i kroz priznanje prava srođnicima na lične odnose.

- a) Priznanje srođnicima prava na lične odnose sa detetom preko prava na poštovanje porodičnog života u praksi podrazumeva dva koraka. Naime, nije dovoljno da sud konstatuje samo postojanje srođničkog odnosa, kao u slučaju odnosa sa roditeljem, već i ranije postojanje faktičkih, bliskih

36 D. Goldberg, *Le droit de visite des grands-parents auprès de leurs petits-enfants: analyse juridique* 2003: 2-8. Dostupno na: http://www.justice.gc.ca/fra/pr-rp/lf-fl/famil/2003_15/2003_15.pdf, pristup: 20. februar 2015.

37 Tako u francuskom pravu jedino ascendenti nisu dužni da dokazuju postojanje interesa deteta da imaju lične odnose sa njima. Ovaj interes se u ovom slučaju pretpostavlja. *A contrario*, svi drugi srođnici moraju dokazati postojanje interesa deteta da održava lične odnose sa njima. Ovim su svi drugi srođnici stavljeni u isti položaj sa svim drugim licima koja ponekad i ne moraju biti srođnici.

38 Vid. napomenu br.6.

39 Vlašković, V., Načelo najboljeg interesa deteta u porodičnom pravu, doktorska disertacija, Kragujevac, 2014. godina, str.349.

emotivnih veza.⁴⁰ Postojanje ovih bliskih veza je relativno lako dokazivo u onim slučajevima kada je srodnik u nekom periodu života deteta veršio ulogu sociološkog roditelja. Ovakav pristup ne rešava problem u onim slučajevima kada je roditeljski odnos utvrđen kasnije, a ne po rođenju deteta pa ono nije ni imalo priliku da stvori bilo kakav odnos sa srodnikom ili kada su ti odnosi dugi niz godina sprečavani od strane jednog roditelja uprkos donete sudske odluke?

- b) Iako Porodični zakon RS priznaje jedino detetu pravo na održavanje ličnih odnosa sa srodnicima u praksi sudova se ovo, i bez oslonca na pravnu normu, proširuje i na srodnike. Sudovi ovaj svoj stav zasnivaju, pre svega, na zaštiti najboljeg interesa deteta, širokim tumačenjem prava deteta na očuvanje sopstvenog identiteta.⁴¹

4. 3. Nedelotvornost rešenja Porodičnog zakona Republike Srbije

Iz neosporne činjenice da se na pravo na poštovanje porodičnog života mogu pozvati srodnici jasno proizlazi uzajamnost prava na lične odnose, u zajedničkom interesu deteta i srodnika.^{42 43} Iz ovoga, dalje, sledi potreba da se pravo deteta iz čl. 61. Porodičnog zakona ne tumači samo sa čisto individualističkog stanovišta. Interesi društva i interes očuvanja porodičnog jedinstva nalažu da se dâ jedno šire tumačenje sa stanovišta interesa deteta i dede i babe, te drugih srodnika. Iako u ovom slučaju interes društva predstavlja samo dodatni razlog, ovim se smanjuje bojazan da će očuvanje međugeneracijskih odnosa biti isključivo pravo deteta.⁴⁴ Ako se ovo pitanje posmatra samo sa stanovišta prava deteta, to odnose u porodici, shvaćenoj u jednom širem smislu, čini jednosmernim, što je protivno njihovoj prirodi. Održanje jedinstva porodice u kojoj su isprepletani uzajamni odnosi njenih članova, srodnika, ovim lako može biti ugroženo. Proširivanje osnova ovih odnosa nužno mora voditi računa i o interesima drugih srodnika, onda kada su oni u saglasju sa interesima deteta.

Takođe, ako se održanje ličnih odnosa posmatra samo sa stanovišta prava deteta, to može biti naročito opasno i po dete u situacijama kada je njegov najbolji interes samo "presvučeni" interes jednog od roditelja koji želi iz detinjeg života isključiti celu jednu liniju srodnika vezanih za drugog roditelja. Zna se da je interes deteta retko kada viđen od samog deteta, već se on češće sagledava od strane odraslih, sudova, članova porodice. Ovo pravo deteta stoga tada postoji samo ako je u skladu sa pravima odraslih.

40 "Za održavanje ličnih odnosa maloletnog deteta sa bliskim srodnicima od presudnog značaja je postojanje ličnih odnosa, za razliku od održavanja ličnih odnosa deteta sa roditeljem sa kojim ne živi, gde je dovoljan uslov krvno srodstvo". Presuda Apelacionog suda u Beogradu Gž2 1078/12 od 31.10.2012. godine.

41 Videti presudu Opštinskog suda u Kragujevcu, P - XVII / od 1. septembra 2008, Presudu Okružnog suda Gž.2192/08 od 22. decembra 2008 i Presudu Vrhovnog suda Srbije, Rev.725/09 od 25. marta 2009. godine . Navedeno prema: Vlašković, V., n. delo, str.349, napomena br.1422.

42 I Obiteljski zakon Republike Hrvatske u čl.120.st.1. govori o ovim odnosima kao "obostranim".

43 Etienney de Sainte Marie, *Le droit de l'enfant d'entretenir des relations personnelles avec ses ascendants*, Paris, 2012, str.112, u: *Les droits des grands-parents. Une autre dependance?* (M.Bourassin, C. Coutant-Lapalus).

44 Isto, str.113.

Uprkos činjenice da je dete titular ovog prava, objavljene, ali i druge odluke sudova u Republici Srbiji potvrđuju da u praksi samo srodnici, pre svega dede i babe, zahtevaju održavanje ličnih odnosa, najčešće u situacijama kada ih jedan od roditelja deteta sprečava u tome. Da li u ovom slučaju oni samo istupaju kao lica koja štite prava deteta, kao što se to u jednoj odluci suda nazire? U njoj sud najpre konstatuje da dede i babe nisu aktivno legitimisani prema čl. 263. Porodičnog zakona za podnošenje tužbe za zaštitu prava deteta. Uprkos ovoga on im, istina bez dovoljno argumentacije, ne osporava pravo podnošenja tužbe za zaštitu prava deteta na lične odnose, zasnivajući svoj stav na zaštiti najboljem interesu deteta.⁴⁵

Zakonski zastupnik deteta je njegov roditelj i on je taj koji se u ime njega treba pojaviti sa zahtevom za zaštitu prava deteta na održavanje ličnih odnosa. U činjenici da upravo oni sprečavaju održavanje tih odnosa treba videti i razlog izostanka zahteva deteta za zaštitu ovog prava. Mogli bi se možda u ovome naći i elementi zanemarivanja prava deteta od strane roditelja, što može poslužiti i kao razlog za lišenje roditeljskog prava.⁴⁶ Shodno čl. 263.st.1. Porodičnog zakona, tužbu za zaštitu prava deteta, pored deteta i roditelja, mogu podneti i javni tužilac i organ starateljstva. Praksa pokazuje da oni to ne čine.

S druge strane, postavlja se pitanje u kojoj situaciji bi se dete i moglo pojaviti sa zahtevom za održavanje ličnih odnosa sa srodnicima. Sigurno ne kada se ti odnosi održavaju spontano i bez problema, već samo ako srodnici izbegavaju uspostavljanje tih odnosa. Ako se našlo u vrtlogu porodičnih sukoba, i ako možda zbog toga i nije imalo priliku da upozna srodnike, teško da će i poželeti da održava lične odnose sa njima. Zahtevi bi bili teško prihvaćeni od strane suda budući da je održavanje odnosa u ovom slučaju protivno najboljem interesu deteta da ove odnose održava pod pretnjom sudskog izvršenja. Činjenica da bi dete u slučaju postojanja sukoba interesa u odnosu na roditelje moglo zahtevati postavljanje kolizijskog staratelja je samo jedna teorijska mogućnost.

Naravno, shodno pravu deteta na participaciju i ono će učestvovati u donošenju odluke o održavanju ovih odnosa. Prema čl. 65. Porodičnog zakona dete ima pravo da u skladu sa svojom zrelošću i godinama života učestvuje u donošenju odluka o njegovim pravima ili koje se njega tiču. Međutim, poznato je da ni roditelji ni sud nisu vezani mišljenjem deteta već su samo dužni da njegovom mišljenju posvete dužnu pažnju. Sve zavisi od procene suda da li je održavanje ovih odnosa u interesu deteta. U proceni mišljenja deteta svakako ne treba zanemariti ni uticaj roditelja koji živi sa detetom i činjenicu da kod deteta postoji konflikt lojalnosti. U ovom pogledu čini se da sudovi u Republici Srbiji nemaju uvek isti stav. U jednom slučaju Vrhovni kasacioni sud nedovoljno vrednuje uticaj majke na dete konstatujući i sam da "Negativan stav prema roditeljima njenog pokojnog muža projektovan je u okviru primarne porodice s majke na dete, u smislu potpunog negiranja postojanja babe i dede po ocu u životu deteta". Uprkos stava nižestepenih sudova da je zahtev tužilje (babe po umrlom ocu deteta) osnovan i da je u njegovom interesu i da je krajnji rok

45 Rešenje Apelacionog suda u Kragujevcu, GŽ2-225/11.

46 Ovo bi se moglo podvesti pod "druge načine" grubog zanemarivanja roditeljskog prava iz čl. 81. st.3.t.5. Porodičnog zakona koji reguliše uzroke za lišenje roditeljskog prava.

da konačno upozna babu i dedu po ocu ”te da sa njima uspostavi i održava kontakte jer bi na taj način saznao za svoje poreklo i očuvao svoj identitet”, Vrhovni kasacioni sud je odbio zahtev.⁴⁷ U jednoj drugoj odluci sud nalazi da je obaveza nižestepenog suda u slučaju protivljenja roditelja (majke) da njeno trinaestogodišnje dete održava odnose sa roditeljima oca deteta bila da mišljenje deteta utvrdi na pravi način. Budući da tako nije postupio to ni njegov najbolji interes nije utvrđen. Upravo sve ukazuje na postojanje suprotnih interesa deteta i njegove majke, pa je stoga detetu trebalo postaviti kolizijskog staratelja.⁴⁸

Dakle, sve ovo očigledno čini nedelotvornim pravo deteta na održavanje ličnih odnosa sa srodnicima, budući da zahtev neće biti podnet od strane titulara ovog prava niti od njegovog zakonskog zastupnika, a kako praksa potvrđuje još manje od strane javnog tužioca ili organa starateljstva, bez ulaženja u razloge njihove neaktivnosti. Zahtevi srodnika za održavanje ličnih odnosa potvrđuju da između njih i roditelja deteta postoji u vezi ovog sukob, odnosno različito viđenje interesa deteta. Ovaj interes je retko kada interes ocenjen od samog deteta. Čak i očekivanja da će dete sa 15 godina samo odlučivati o ovom pitanju nisu realna. Taj interes procenjuju odrasli, sudovi, centri za socijalni rad, roditelji, treća lica. Stoga bi pre trebalo govoriti o konfliktu interesa, a ne sukobu subjektivnih prava. O različitim vizijama interesa deteta koji mogu biti branjeni i od strane srodnika.⁴⁹

Uprkos činjenice da Porodični zakon održavanje ličnih odnosa srodnika tretira kao pravo deteta, a ne pravo srodnika, ovo upravo zbog njegove nedelotvornosti treba prihvatiti sa rezervom.⁵⁰ Imajući u vidu da dete ovo pravo ne može ostvarivati ako se srodnici tome suprotstavljaju, treba prihvatiti realnost da srodnici svoje zahteve uglavnom realizuju preko prava na poštovanje porodičnog života. I kao što pokazuje najnovija praksa Suda u Strazburu u nekim slučajevima ovo treba dozvoliti i kada između srodnika i deteta ranije nisu postojale lične, emotivne veze, kao u slučaju *Manuello et Nevi c. Italie*, ali je postojala jaka namera za njihovim uspostavljanjem. Upornost srodnika koji traže zaštitu govori o njihovoj nameri da razviju emotivnu vezu sa detetom, što će u nekim slučajevima biti dovoljno da im se pruži zaštita. Uostalom, kao što potvrđuje i ranija praksa Suda i potencijalni, nameravani, porodični život može uživati zaštitu (*Keegan v. Ireland*).⁵¹ Recimo u

47 Presuda Vrhovnog kasacionog suda RS, Rev.2401/2010.

48 Citirano Rešenje Apelacionog suda u Kragujevcu, GŽ2-225/11..

49 Bose-Platiere, H., (2012). *Le droit des grands-parents en l'absence de parents*, str.140. U: M.Bourassin, C. Coutant-Lapalus, (dir.) *Les droit des grands-parents, une autre dependance?*, (135–151), Paris, Dalloz

50 Nacrt Građanskog zakonika RS predviđa pravo srodnika na održavanje ličnih odnosa. Prema čl.2291.st.6 ”Srodnici, kao i druga lica koja su sa detetom razvila odnose posebne bliskosti, imaju pravo da održavaju lične kontakte sa detetom, ako je to u njegovom najboljem interesu”. Nacrt je objavljen na: <http://www.mpravde.gov.rs/sekcija/53/radne-verzije-propisa.php>

51 Istina u ovom slučaju je pružena zaštita nameravanom porodičnom životu oca i deteta, ali bi se to moglo odnositi i na srodnike. Sud pominje nameravani porodični život još u nekim slučajevima kao što su: *Case of Kautzor v. Germany*, §61, *Case of Ahrens v. Germany*, §58, *Case of Schneider v. Germany*, §81. Navedeno prema: Ćorac, S., *Pravo na poštovanje porodičnog života kao ljudsko pravo*, doktorska disertacija, Pravni fakultet u Kragujevcu, 2016, neobjavljeno, str.181. i 182.

situaciji kada je roditeljskopравни odnos deteta utvrđen prema ocu tek kada je dete navršilo pet godina života.

Dakle, očigledno da rešavanje pitanje održavanja ličnih odnosa između deteta i srodnika u velikoj meri zavisi od roditelja deteta. Uostalom, u krajnjem slučaju samo ako je očinstvo i materinstvo deteta ustanovljeno, može se govoriti o održavanju odnosa deteta sa njihovim roditeljima. Upravo su u najvećem broju slučajeva roditelji deteta ti koji omogućavaju ili sprečavaju održavanje ovih odnosa. U slučaju da se ovi odnosi omoguće putem sudske odluke uprkos protivljenja roditelja, takva situacija na prvi pogled predstavlja ograničenje roditeljskog prava⁵². Na kraju krajeva, afirmacija prava deteta generalno, može se reći, dovodi do slabljenja roditeljskih ovlašćenja. Način redigovanja odredbe čl. 61. Porodičnog zakona ne daje međutim mnogo osnova za ovakvo zaključivanje. Ovo pravo je lično pravo deteta "sačuvano od kontrole roditelja". Premda, na prvi pogled, izgleda da je pravo roditelja na čuvanje i podizanje iz čl. 68. PZ ograničeno u slučaju kada, npr. su dede i babe sudskim putem izborili pravo na lične kontakte. Nesumnjivo je da je jedan od razloga suprotstavljanja roditelja kontaktima deteta sa dedom i babom uticaj koji oni vrše na vaspitanje i obrazovanje deteta. Međutim, ako se zna da najveći uticaj u ovom pogledu ostvaruju svakodnevno školske ustanove, to uticaj dede i babe čini manje značajnim i stoga manje verovatnim razlogom za suprotstavljanje roditelja ovim kontaktima. Pored ovoga, pravo na lične kontakte se retko kada sudskom odlukom realizuje u prisustvu roditelja deteta, zbog sukoba koji postoji između njih i dede i babe. Roditelji se stoga najčešće suprotstavljaju boravku deteta kod dede i babe ne zbog njihovog uticaja koji je mnogo manji nego uticaj škole, već zbog sukoba i animoziteta koji postoji u odnosu na njih. Stoga očigledno korene suprotstavljanja roditelja održavanju ličnih odnosa sa dedom i babom treba prvenstveno tražiti ne u zaštiti najboljeg interesa deteta već u neprijateljskim odnosima između roditelja deteta i babe i dede.

Kao što je rečeno, interes deteta za održavanje ličnih odnosa sa srodnicima se pretpostavlja, i na roditeljima je da tu pretpostavku opovrgnu. Pri tome je potrebno da dokažu da bi održanje tih odnosa upravo bilo protivno interesima deteta. To se može relativno lako postići u situaciji kada postoji jedan težak porodični konflikt koji kod deteta može izazvati konflikt lojalnosti, što nije u njegovom najboljem interesu.⁵³ U ovom slučaju kada su suprotstavljeni interesi srodnika sa interesima roditelja, sud mora napraviti izbor, dajući prednost jednom od njih. Kako proizlazi iz prakse sudova u Republici Srbiji, prava roditelja imaju prvenstvo.⁵⁴ Zahtevi srodnika su u većini slučajeva odbijeni ako je bezbednost deteta ugrožena i ako postoji ozbiljna opasnost ugrožavanja porodičnog mira. Čini se da će ovi razlozi postojati tim pre što su odnosi roditelja deteta i dede i babe i drugih srodnika veoma zategnuti, pa se kao logičan zaključak izvodi kome je u interesu da ti odnosi baš budu takvi ili još gori.

52 Lenne, M., (2003). *La situation juridique des grands-parents, (entre les parents et les petits-enfants)*. Disponible sur: <http://edoctore74.univ-lille2.fr>, pristup 10 mart 2015.

53 Što se donekle nazire iz odluke Vrhovnog kasacionog suda Republike Srbije, Rev 2401/10

54 Isto

Zaključak

Postupanje sudova u Republici Srbiji kada se radi o zahtevima srodnika za održavanjem ličnih odnosa sa detetom nije dosledno. U nekim slučajevima oni ih usvajaju i kada se zahtevaju na osnovu prava na lične odnose koje im očigledno po materijalnopravnoj normi ne pripada, dok se u drugim slučajevima osnov pronalazi u zaštiti prava na porodični život. S druge strane, ni praksa Suda u Strazburu u ovom pogledu nije pravolinijska. Ovo pravo se srodnicima priznaje u okviru čl. 8, uz postojanje dva uslova: postojanje srodstva i prethodno postojanje bliskih odnosa između deteta i srodnika. Izvan zaštite su ostajali svi oni slučajevi kada ti odnosi nisu bili ustanovljeni, bilo zato što su sprečavani ili iz objektivnih razloga nisu mogli biti ustanovljeni. Najnovija presuda ovog Suda u slučaju *Manuello et Nevi c. Italie* odstupa od ovog. Ovo najnovije rešenje se pokazuje kao pogodno u situacijama kada nije bilo prilike za uspostavljanje bliskih odnosa. Primera radi, ako je u petoj godini utvrđen roditeljski odnos deteta i oca, pa dede i babe traže da viđaju unuče. Ili, roditelj je sprečavao bliske odnose deteta sa srodnicima i nakon toga se ustanovi da nisu postojali bliski odnosi, pa se čak i dete tome protivi jer ih doživljava kao strance. U takvim situacijama treba prihvatiti i da nameravani porodični život pruža osnov za prihvatanje zahteva, naravno u slučajevima kada se to ne protivi najboljim interesima deteta. Prihvatanjem ovakvog stava sudovi u Republici Srbiji ne bi više posezali za rešenjima koja nemaju uporište u zakonu već bi u skladu sa ovom praksom omogućavali prihvatanje zahteva. Ukoliko Sud u Strazburu ne bude dosledan u svom nagoveštenom opredelenju prihvatanja zahteva u nekim slučajevima i kada nisu postojali lični odnosi, mora se tragati za novim rešenjem. Ono se nazire u rešenju iz Nacrta Građanskog zakonika RS kojim se priznaje pravo na lične odnose i srodnicima. U svakom slučaju, sva ova nastojanja potvrđuju značaj srodničkih odnosa kao prirodne ljudske želje i potrebe da kao društveno biće uspostavlja bliske odnose sa drugim jedinkama i da u odnosu na njih određuje i potvrđuje sopstveni identitet, ali i uvažavaju lokalne običaje, na šta obavezuje čl.5. Konvencije o pravima deteta kada se radi o održanju ličnih odnosa sa srodnicima.

THE RIGHT OF RELATIVES TO RESPECT THEIR FAMILY LIFE

Summary

The adequate development of a child assumes that his family life includes keeping contacts with his relatives, who are not his immediate family. However, in complex family relations, the question remains how to establish a balance between the right of the child, his parents and relatives. In this context should be noted that the expression “family life” from Article 8 of the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms offers the basis for the valorization of the right of a child to keep personal relationship with his relatives imposing an obligation on a state to secure concrete and effective measures to protect these relations. The analysis of the impacts of the decisions of the European Court of Human Rights on the national legislations and court practice represents an indication of the European mechanism for guaranteeing human rights, but also a vector of the evolution in the field of family law, including resolving the issues of the right of relatives to family life.

In the practice of the European Court of Human Rights, resolving of this issue has not been a straightforward task. The relatives can enjoy this right under two conditions: the existence of the kinship and previous close relationship between the child and his relatives. This has left outside the Court’s protection all those cases of the relationships which had not been established due to objective reasons or because they had been forbidden by the parents. This has had the impact on the practices of national courts, including the courts in the Republic of Serbia whose decisions on this issue have been inconsistent. Therefore, in this paper, the author suggests that “intended” family life should be taken as the basis for accepting the relative’s requests, of course, only in the case it is in the best interest of the child. In this way, the courts in the Republic of Serbia will no longer resort to decisions which have no legal grounds, but would more frequently accept the relatives’ demands, which seems to be an increasing practice of the European Court of Human Rights in Strasbourg.

Key words: relatives, child, personal relationships, Court in Strasbourg